

واکاوی مدیریت بحران در بیانیه گام دوم انقلاب از منظر مقام معظم رهبری

اسمعیل ویسی^۱

^۱ دانشجوی دکتری مدیریت دولتی، دانشگاه فرماندهی و ستاد آجا، تهران، ایران، a3839494931@gmail.com

چکیده

نظام جمهوری اسلامی ایران، به دلیل ماهیت ضدسلطه و ضداستکباری خود که از مبانی نظری حاکم بر آن نشأت می‌گیرد، طبیعتاً همواره در معرض تهدید جبهه سلطه‌گر جهانی قرار داشته است. این جبهه وقتی در سال‌های اولیه پس از پیروزی انقلاب، به وسیله سازماندهی شورش‌ها و ترورهای متعدد، به شهادت رساندن بالاترین لایه‌های سران نظام و در نهایت، تحمیل جنگ ۸ ساله به ایران نتوانست به هدف «براندازی مستقیم» نظام دست یابد، سعی کرد با اتخاذ سیاست «بحران‌سازی» از قدرت نظام کاسته و حتی به خیال خود، تا مرز براندازی پیش آید. یک مدیر بحران برای موفقیت در مدیریت خود باید با یک رویکرد نظام‌مند، مبتنی بر کمترین آسیب و اصل بهبود مستمر، همواره بدنبال یافتن نشانه‌های اولیه خطر یک بحران بالقوه باشد تا بتواند در شرایط وقوع بحران، با کمترین خسارت بحران را کنترل کند بنابراین از هدف این مقاله بررسی مدیریت رهبر معظم انقلاب در رویارویی با بحران‌ها ی شکل گرفته با توجه به بیانیه گام دوم انقلاب می‌باشد.

واژه‌های کلیدی:

مدیریت بحران، گام دوم انقلاب، مدیریت، انقلاب اسلامی، رهبری.

یازدهمین کنگره ملی سراسری فناوریهای نوین در حوزه توسعه پایدار ایران

11th National Congress of
the New Technologies in Sustainable Development of Iran

senaconf.ir

۱. مقدمه

بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی به عنوان منشوری برای دومین مرحله خودسازی، جامعه‌سازی و تمدن‌سازی و فصل جدید زندگی جمهوری اسلامی ایران در تاریخ ۱۳۹۷/۱۱/۲۲ و به مناسبت چهلمین سالگرد پیروزی انقلاب از سوی حضرت آیت‌الله خامنه‌ای خطاب به ملت ایران صادر شد. بیانیه در مورد متونی به کار می‌رود که یک شخص یا گروه از آن برای بیان اصول، عقاید و اهداف خود استفاده می‌کند. لذا مولد متن برای ادامه مسیر انقلاب، به تبیین دستاوردهای چهار دهه گذشته پرداخته و ضمن بیان توصیه‌های اساسی به منظور ساخت ایران اسلامی، اداره انقلاب را از نسل گذشته به نسل جوان کشور واگذار می‌کند. لازم به ذکر است که تیتراهای میانی و توضیحات اولیه متن جزو بیانیه نبوده و صرفاً برای دسته‌بندی و توضیح مطالب به کار رفته‌اند فلذا در این مقاله از فرآیند تحلیل کنار گذاشته شده‌اند. به سبب نو بودن موضوع بیانیه گام دوم، تاکنون پژوهش‌چندانی در این زمینه صورت نگرفته است، این در حالی است که بیانیه به عنوان مهم‌ترین راهبرد ملی کشور در دهه‌های آتی مورد استفاده نهادها و اقشار مختلف حکومتی و اجتماعی خواهد بود. لذا نیاز است که پژوهشگران از ابعاد مختلف به بررسی و مذاقه در متن و محتوای بیانیه پرداخته و عملیاتی ساختن اهداف این بیانیه را تسریع و تسهیل نمایند. این پژوهش بر آن است که با بررسی گفتمانی بیانیه گام دوم بخشی از این نیاز پژوهشی برای فهم و تحلیل بهتر آن را فراهم آورد. بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی، یکی از اسناد بالادستی و راهبردی نظام جمهوری اسلامی و تبیین‌کننده چشم‌انداز انقلاب اسلامی در سال‌های آینده است. در طول تاریخ حوادث و رخداد‌های طبیعی و انسان ساخت بسیاری بر پیکرهی شهرها و زندگی مردمان ساکن این شهرها آسیب وارد کرده است مخاطراتی که بشر نه تنها قادر به تاثیرگذاری مستقیم بر آنها نبوده بلکه بر طبق شواهد موجود همه ی انواع بحرانهای طبیعی و غیرطبیعی در حال افزایش مدام از نظر شدت و فراوانی هستند در نتیجه جوامع به استراتژیهای کارآمد و مؤثری برای مدیریت سوانح نیاز دارد [3].

۱.۱. ضرورت و اهمیت صدور بیانیه

صدور چنین بیانیه‌های مهمی به نام بیانیه گام دوم انقلاب» از طرف رهبر معظم انقلاب مسبوق به سابقه بوده و حداقل به صورت روشن در دو مقطع حضرت آیت‌الله خامنه‌ای مدظله العالی راهبرد انقلاب و مسیر آینده را به صورت شفاف در قالب پیام‌هایی از این دست، با مردم و مسئولان در میان گذاشته‌اند؛ یکی در اولین سالگرد ارتحال حضرت روح الله و دیگری در بیستمین فجر پیروزی انقلاب اسلامی. افزایش فشار دشمنان خارجی و خودباختگان داخلی از جمله ویژگی اصلی مقاطع صدور این بیانیه‌هاست، به گونه‌ای که شیپورهای تبلیغاتی دشمنان در آن برهه‌های زمانی به زعم خود، سازشان را برای نواختن نوای پایان انقلاب اسلامی کوک کرده بودند و عوامل داخلی شان نیز هم صدا با آنها هر روز روضه ناامیدی و «ما نمی‌توانیم» را با صدای بلندتری می‌خواند. با این حال رهبر معظم انقلاب در بیانیه‌های خود نه مشکلات را کتمان کرده و نه نوای ناامیدی سر می‌دادند؛ بلکه آینده را روشن و نسخه شفابخش مسیر رو به جلو را پیش روی ملت و مسئولان قرار دادند [13].

در واقع جنس این بیانیه با رویکرد آینده پژوهانه و افق‌گشایانه و امید افزاست. رهبر فرزانه انقلاب در این بیانیه، برای آینده‌افق‌سازی کرده است؛ از این رو تمام فرمول‌های تحلیل در آینده پژوهی روی این بیانیه قابل پیاده‌سازی است. ایجاد امید و تحقق تمدن نوین اسلامی در پرتو نظریه نظام انقلابی در این بیانیه بسیار پررنگ و واضح دیده شده و از مأموریت‌های عمده آن به شمار می‌رود. هفت

یازدهمین کنگره ملی سراسری فناوریهای نوین در حوزه توسعه پایدار ایران

11th National Congress of
the New Technologies in Sustainable Development of Iran

senaconf.ir

مأموریت پایانی در انتهای بیانیه تعیین کننده راه و افق های فرداست که باید مفاهیم متعالی آن از جمله: عزت، استقلال، اقتصاد، اخلاق و معنویت و سبک زندگی بررسی و در حوزه روابط داخلی و بین المللی تحلیل شود.

این بیانیه، در حقیقت نقشه راه ملت بزرگ ایران در مسیر تعالی و پیشرفت کشور است. در این بیانیه رهبر فرزانه انقلاب اسلامی، فرا تحلیلی دقیق از سر گذشت انقلاب و مسیر آینده را به خوبی ترسیم کرده اند. حقیقتاً در بسیاری از فرازهای این بیانیه، الفاظ و کلمات برای انتقال کامل روح معنایی حاکم بر آن عاجز هستند؛ در پشت صحنه این الفاظ، گویی یک پیر راه، مسیر عظیمی را که خود طی کرده و از پیچ و خم های آن به خوبی آگاه است، فرادید می نهد و گذشته ها را مورد تحلیل قرار داده و مسیر پیش رو را به مردم می نمایاند [1].

۲.۱. بحران:

مدیریت بحران مختص یک موضوع و یا یک پدیده خاص نیست، مدیریت بحران علمی از مدیریت است که با هدف کنترل عوامل اثر گذار در روند اداره عادی مدیریت به کمک سامانه مدیریتی آمده و تلاش دارد تا شرایط را به وضعیت عادی برگرداند. مدیریت بحران شامل قبل، حین و بعد از بحران است و در هر کدام از مراحل مستلزم اتخاذ روش مناسبی است. در مدیریت بحران مولفه هایی نیز وجود دارد که هر کدام به تنهایی یا به صورت ترکیبی در روند اداره بحران تاثیر تاثیر دارد که یکی از مهمترین آنها اطلاعات است [14].

بدین جهت، هر یک از دانشمندان و اندیشمندان به فراخور نوع نگاهی که به موضوع داشته اند از بحران معانی متفاوتی ارائه کرده اند، از نظر هرمان (۱۹۶۳) بحران حادثه ای است که موجب سردرگمی و حیرت افراد می شود، قدرت واکنش منطقی و مؤثر را از آنان سلب می کند و تحقق اهدافشان را به خطر می اندازد. اما پرو (۱۹۸۴) با تفاوت قائل شدن بین حادثه و بحران، بحران را اختلالی عمده می داند که برعکس حادثه، کل سیستم را از کار بازمی دارد و سیستم را با مشکلات عمده روبه رو می کند و حیات آن را به مخاطره می اندازد. بورت (۱۹۸۸) بحران را انتهای طیفی می داند که با حادثه شروع می شود، با تعارض ادامه می یابد و به بحران که شدیدترین حالت به هم ریختگی است، ختم می شود [12].

۳.۱. بحران و انواع آن:

بحران ها از لحاظ منشأ به سه دسته زیر طبقه بندی می شوند:

(۱) بحران های طبیعی:

بیش از ۴۶ نوع حادثه طبیعی وجود دارد که تحت عنوان بحران های طبیعی شناخته می شوند مانند سیل، زلزله، خشک سالی و سونامی؛ در جمهوری اسلامی ایران برای مقابله با بحران های ناشی از وقوع حوادث طبیعی، ستاد پیشگیری و مدیریت بحران تشکیل شده است.

(۲) بحران های انسان ساز:

این بحران ها ناشی از قصور افراد یا عدم رعایت نکات ایمنی است مانند وقوع آتش سوزی در تأسیسات شیمیایی یا انفجار نیروگاه های هسته ای؛

(۳) بحران های امنیتی:

این بحران ها با اهداف سیاسی، امتیاز گیری، تغییر رفتار یا تضعیف نظام های سیاسی ایجاد می شود مانند وقوع جنگ، حوادث تروریستی، حمایت های برون مرزی برای ایجاد و گسترش شورش های مدنی، صنفی، دانشجویی، قومی و فرقه ای. مدیریت ریسک در حوزه مطالعات

یازدهمین کنگره ملی سراسری فناوریهای نوین در حوزه توسعه پایدار ایران

11th National Congress of
the New Technologies in Sustainable Development of Iran

senaconf.ir

امنیتی به معنای کاربست تمهیداتی برای جلوگیری از تبدیل تهدیدهای بالقوه به بالفعل است. معمولاً قبل از وقوع بحران‌ها، پیش‌زمینه‌ای به نام "تهدید یا خطر بالقوه" وجود دارد [4].

۴.۱. مدیریت بحران در جمهوری اسلامی ایران

نظام جمهوری اسلامی ایران، به دلیل ماهیت ضدسلطه و ضداستکباری خود - که از مبانی نظری حاکم بر آن نشأت می‌گیرد - طبیعتاً همواره در معرض تهدید جبهه سلطه‌گر جهانی قرار داشته است. این جبهه وقتی در سال‌های اولیه پس از پیروزی انقلاب، به وسیله سازماندهی شورش‌ها و ترورهای متعدد، به شهادت رساندن بالاترین لایه‌های سران نظام و در نهایت، تحمیل جنگ ۸ ساله به ایران نتوانست به هدف «براندازی مستقیم» نظام دست یابد، سعی کرد با اتخاذ سیاست «بحران سازی» از قدرت نظام کاسته و حتی به خیال خود، تا مرز براندازی پیش آید [3].

۵.۱. مدیریت رهبر معظم انقلاب در رویارویی با این بحران‌ها را می‌توان در دو بخش تقسیم‌بندی کرد:

۱. تشخیص به موقع رویدادها و پیش‌بینی تهدیدها

«نگرشی سنتی به مدیریت بحران، بر این باور بود که مدیریت بحران یعنی فرو نشاندن آتش؛ به این معنی که مدیران بحران در انتظار خراب شدن امور می‌نشینند و پس از بروز ویرانی، سعی می‌کنند تا ضرر ناشی از خرابی‌ها را محدود سازند. ولی به تازگی نگرش به این واژه عوض شده است. براساس معنای اخیر، همواره باید مجموعه‌ای از طرح‌ها و برنامه‌های عملی برای مواجهه با تحولات احتمالی آینده در داخل سازمان‌ها تنظیم شود و مدیران باید درباره اتفاقات احتمالی آینده بیندیشند و آمادگی رویارویی با وقایع پیش‌بینی نشده را کسب کنند. بنابراین، مدیریت بحران بر ضرورت پیش‌بینی منظم و کسب آمادگی برای رویارویی با آن دسته از مسائل داخلی و خارجی تأکید دارد که به طور جدی سازمان را تهدید می‌کنند.» [11].

در تمام طول دوران رهبری آیت الله العظمی خامنه‌ای، بارها اتفاق افتاده است که ایشان تهدیدها را به موقع و حتی قبل از وقوع آنها پیش‌بینی کرده‌اند. اتفاقاً تذکر ایشان به این تهدیدها، در اکثر موارد با بی‌توجهی مسئولان اجرایی مواجه شده؛ تا آنجا که حتی در مقطعی پیش‌بینی‌ها و بیان واقعیت‌ها را به «توهم توطئه» تعبیر کردند! هشدار رهبری در مقاطع مختلف نسبت به بحران‌های پیش روی انقلاب، فصل‌جدی‌ای از مدیریت معظم له را به خود اختصاص می‌دهد. برای مثال، امروز با نمایان شدن انحرافات فرهنگی متأثر از فرهنگ غرب در فضای کشور، شکی برای کسی باقی نمی‌ماند که این کشور در طول چندین سال، در معرض یک «تهاجم فرهنگی» گسترده و همه جانبه چندین ساله نسبت به فرهنگ کشور قرار داشته است. اما فرهیختگان جامعه در چه زمانی به این واقعیت رسیدند؟!

بسیار جالب است بدانیم، رهبر انقلاب در همان سال ۱۳۶۸ و تنها چند ماه پس از انتخاب در این مسؤولیت، نسبت به وجود تهاجم فرهنگی گسترده غرب علیه انقلاب و اسلام تذکر دادند: وقتی استکبار جهانی به برکت انقلاب اسلامی، با رشد معنوی اسلام مواجه شد و در جبهه‌ی نظامی و سیاسی نتوانستند انقلاب و جمهوری اسلامی را - که امروز مظهر و نمودار اسلام عملی است - بکوبند و شکست بدهند خواستند به تهاجم فرهنگی دست بزنند [10].

در آن سال‌ها، این تعبیر ایشان با انکار بسیاری از مسؤولان و فعالین عرصه فرهنگ مواجه شد. ایشان چند سال بعد، در این باره فرمودند: بنده یک وقت، شش، هفت سال قبل از این، بحث «تهاجم فرهنگی» را مطرح کردم که بحث برانگیز شد و بعضی‌ها درباره‌اش حرف زدند؛ شاید بعضی از شما یادتان باشد. همان وقت در تلویزیون جمهوری اسلامی می‌گردی در این باره تشکیل دادند که سه، چهار نفر آن‌جا

یازدهمین کنگره ملی سراسری فناوریهای نوین در حوزه توسعه پایدار ایران

11th National Congress of
the New Technologies in Sustainable Development of Iran

senaconf.ir

بودند. یک نفر با آن نظری که بنده ابراز کرده بودم، موافق بود و حمایت می کرد؛ چند نفر دیگر هم به کلی آن را در می کردند که «نه آقا! اینها خیالات است، اینها باطل است!» [9].

دشمن از راه اشاعه‌ی فرهنگ غلط - فرهنگ فساد و فحشا - سعی می کند جوان‌های ما را از ما بگیرد. کاری که دشمن از لحاظ فرهنگی می کند، یک «تهاجم فرهنگی» بلکه باید گفت یک «شبیخون فرهنگی» یا «غارت فرهنگی» و یک «قتل عام فرهنگی» است. امروز دشمن این کار را با ما می کند. چه کسی می تواند از این فضیلتها دفاع کند؟ [8].

همچنین در چند سخنرانی، به طور مفصل منظور از تهاجم فرهنگی را تبیین کرده، نسبت به برداشت‌های سطحی از آن تذکر جدی دادند: عده‌ای خیال کرده‌اند که وقتی ما به تهاجم فرهنگی غرب حمله می کنیم، فقط مسأله‌مان این است که یک نفر در خیابان حجابش را درست رعایت نکرده است. مردم بحمدالله حجابشان را رعایت می کنند؛ الا افرادی قلیل. مسأله‌ی اینها نیست. این، فرعی است. اصل قضیه آن است که داخل خانه‌هاست و از مجامع جوانان سرچشمه می گیرد و دشمنان آن‌جا کار می کنند. آن‌که آشکار نیست، آن‌که پنهان است، خطر آن جاست [6].

هرچند بیش از ۱۰ سال طول کشید تا فضای عمومی جامعه، به تدریج تهاجم فرهنگی را باور کند! سال‌ها پیش، من یک روز راجع به تهاجم فرهنگی صحبت کردم و گفتم دشمن از روزنه‌های فرهنگی به ما حمله می کند؛ اما متأسفانه عده‌ای این را نفهمیدند. بعضی صریح و بعضی هم در پرده گفتند فلانی به چه چیزی حمله می کند؟! کدام تهاجم، چه تهاجمی؟! امروز بعد از گذشت چند سال، آدم‌های دیرفهم کم کم می فهمند که تهاجم فرهنگی یعنی چه! موج حملات فرهنگی دشمن که ایمان جوانان را هدف قرار داده، حالا به چشمشان می آید و ابراز نگرانی می کنند! می بینند در همه‌ی محیط‌هایی که جوانان حضور دارند، دشمن می خواهد جاپایی از خود به جا بگذارد و عقیده‌ی آنها را به انقلاب و دین و امام برگرداند؛ حتی عده‌ای در این‌که این ملت استقلال می خواهد، خدشه می کنند! یعنی درست همان خواست دشمن؛ یعنی تهاجم فرهنگی [7].

امام رهبری حکیمانۀ فقیه در جامعۀ ما، با وجود گذشت بیش از دو دهه، با استفاده از تعبیر گوناگون «شبیخون فرهنگی»، «قتل عام فرهنگی»، ناتوی فرهنگی، «امپراطوری فرهنگی» و اخیراً نیز با تعبیر جدید «جنگ نرم»، مسئولین و فعالان فرهنگی را نسبت به ماهیت این شیوه از ستیز، آگاه کرده‌اند: در تهاجم نظامی شما طرفتان را می شناسید، دشمنتان را می بینید؛ اما در تهاجم معنوی، تهاجم فرهنگی، تهاجم نرم، شما دشمن را در مقابل چشمتان نمی بینید. هوشیاری لازم است. من از همه‌ی ملت ایران بخصوص از خانواده‌های شهیدان و از همه‌ی شما عزیزان، بخصوص از جوان‌ها خواهش می کنم با هوشیاری کامل مرزهای فکری و روحی را حراست کنید. نگذارید دشمن مثل موربانه‌ای به جان پایه‌های فکری و اعتقادی و ایمانی مردم بیفتد و آنها را دچار رخنه کند؛ این مهم است. همه وظیفه داریم مرزهای ایمانی و مرزهای روحی خودمان را حفظ کنیم [5].

۲- تصمیم‌گیری به موقع و مهار بحران

باید توجه داشت که تصمیم‌گیری‌های مهم و جدی، همواره از ضروریات مدیریت بحران در لحظات ابتدایی وقوع است. تصمیماتی که نه تنها در سازماندهی جبهه خودی مهمترین تأثیر را دارد، بلکه در شکل‌دهی آینده و نتیجه بحران، نقشی محوری دارد. در مواجهه با بحران، اتخاذ تصمیم‌های صحیح منوط به دست‌بندی حقایق و واقعیت‌ها باشد. حیاتی‌ترین اقدام در آغاز، این است که باید به سرعت فهمید چه چیزی رخ داده است و چه اقدامی در مقابل آن باید انجام داد و پس از آن شرایط چگونه خواهد بود. بیش از ۹۰٪ تصمیمات حساس در ساعات اولیه بحران صورت می گیرد و عوامل متعددی باید در مورد افراد و مسائل مرتبط در آن واحد در نظر گرفته شود. بحران به طور اجتناب‌ناپذیر در سه بعد تصمیم‌گیری را تحت تأثیر قرار می دهد:

یازدهمین کنگره ملی سراسری فناوریهای نوین در حوزه توسعه پایدار ایران

11th National Congress of
the New Technologies in Sustainable Development of Iran

senaconf.ir

۱. هدف‌های عالی و حیاتی واحد تصمیم‌گیرنده را تهدید می‌کند؛

۲. زمان واکنش را برای اتخاذ تصمیم محدود می‌سازد؛

۳. عناصر و عوامل، تصمیم‌گیرنده را با بروز ناگهانی خود غافلگیر می‌کند.

بنابراین سه عامل مهم که در تعریف و تشخیص بحران از دیدگاه روش تصمیم‌گیری نقش عمده دارند، عبارتند از: «تهدید»، «زمان» و غافلگیری [2].

عبور کشور از بحران‌های متعدد و عمدتاً پیچیده در طول سه دهه رهبری آیت الله العظمی خامنه‌ای و اقتدار روزافزون نظام جمهوری اسلامی بعد از پشت سر گذاشتن این بحران‌ها، خود کافی است تا قدرت تصمیم‌گیری و کنترل بحران رهبری نظام را اثبات کند؛ اما به عنوان نمونه، مدیریت حیرت‌انگیز ایشان در برای مثال در ماجرای «جنگ خلیج فارس»، «ماجرای میکونوس»، «فتنه‌های ۷۸، ۸۸، ۹۸» و همچنین مدیریت بی‌بدیل ایشان در بحران‌ها و حوادث غیرمترقبه، چیزی نیست که نیاز به اثبات داشته باشد [15].

نتیجه‌گیری

در عصر جدید و شکوفایی تمدنی و همزمان با افزایش آگاهی‌های مدنی که سطح خواسته‌ها و نیازهای اجتماعی را افزایش داده، این ناملایمات‌ها در اشکال بحران‌های مختلف بر عرصه‌ی زندگی و حیات سیاسی جوامع سایه افکننده و محدودیت‌ها و الزام‌هایی را در حوزه‌های مختلف روابط اجتماعی و در ساختار نظام تصمیم‌گیری به وجود آورده است. در حقیقت، امروز هیچ نظام سیاسی و جامعه‌ای نمی‌تواند مصون از بحران و پیامدهای کوتاه و بلندمدت آن باشد. بحران‌ها بخش جدانشدنی زندگی و لازمه‌ی توسعه‌ی سیاسی به ویژه در «جوامع در حال گذار» می‌باشند. بحران‌ها در ذات خود بستر شکل‌گیری تهدیدها و فرصت‌هایی هستند که بر حسب نوع، شدت و گستره‌ی محیطی بحران، می‌تواند نظام سیاسی و نخبگان حاکم را در شرایط دشوار و پرمخاطره‌ای قرار دهند. افزایش ظرفیت‌های ساختاری و کارکردی نظام سیاسی جهت پاسخ‌گویی مناسب و عادلانه به نیازها و احتیاجات مردم، عامل مؤثری برای شکل دادن به سازه‌های مقاوم مردمی مقابل بحران می‌باشد.

منابع

- [1] اینانلو خوجالو، صادق (۱۳۹۸). بررسی سبک زندگی و اصلاح الگوی مصرف با تکیه بر بیانیه گام دوم انقلاب، پایان نامه جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد.
- [2] ترکندی، حمیدرضا (۱۳۹۶). «برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری در مدیریت بحران»، ماهنامه عصر کیفیت، ش ۵۰.
- [3] تقی زاده رحمت آبادی، مجید (۱۳۹۸). بررسی آسیب شناختی امتداد نظری و عینی نظریه ولایت فقیه در فرایند تکاملی انقلاب اسلامی، با تأکید بر گام دوم انقلاب، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه باقرالعلوم.
- [4] حسینی، سید حسین؛ رحیمی، بهمن؛ خادم دقیق، امیر هوشنگ (۱۳۹۴). مدیریت بحران‌های امنیتی، دو فصلنامه پژوهش اطلاعاتی - امنیتی.
- [5] خامنه‌ای سیدعلی، بیانات در دیدار خانواده‌های شهدا و ایثارگران کردستان ۱۳۸۸/۰۲/۲۲.

یازدهمین کنگره ملی سراسری فناوریهای نوین در حوزه توسعه پایدار ایران

11th National Congress of
the New Technologies in Sustainable Development of Iran

senaconf.ir

- [6] خامنه‌ای سیدعلی، بیانات در دیدار کارگران و فرهنگیان کشور، به مناسبت «روز کارگر» و «روز معلم» ۱۳۷۲/۰۲/۱۵.
- [7] خامنه‌ای، سیدعلی، بیانات در دیدار اقشار مختلف مردم، به مناسبت ۱۹ دی ماه، سالروز قیام مردم قم ۱۳۸۰/۱۰/۱۹.
- [8] خامنه‌ای، سیدعلی، بیانات در دیدار فرماندهان گردان‌ها، گروهان‌ها و دسته‌های عاشورای نیروهای مقاومت بسیج سراسر کشور، در سالروز شهادت امام سجاد(ع)، ۱۳۷۱/۰۴/۲۲.
- [9] خامنه‌ای، سیدعلی، بیانات در مراسم فارغ‌التحصیلی گروهی از دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس، ۱۳۷۷/۰۶/۱۲.
- [10] خامنه‌ای، سیدعلی، سخنرانی در دیدار با میهمانان کنفرانس وحدت اسلامی، روحانیون و مسؤولان و ائمه‌ی جمعه و جمعی از اقشار مختلف مردم ۱۳۶۸/۰۷/۲۴.
- [11] رضوانی، حمیدرضا، «مدیریت بحران سازمانی»، ماهنامه تدبیر، سال هجدهم، شماره ۱۷۰.
- [12] روشندل اربطانی؛ طاهر و صلواتیان، سیاوش (۱۳۸۹). طراحی مدل نقش رسانه‌های جمعی در مدیریت مرحله پیش از بحران، فصلنامه علوم مدیریت ایران، سال پنجم، شماره ۱۷.
- [13] ساوه درودی، مصطفی (۱۳۹۲). مدیریت بحران و قدرت سازمانی، تهران: دانشکده علوم و فنون فارابی.
- [14] ساوه درودی، مصطفی (۱۳۹۵). مدیریت بحران در فضای رسانه، تهران: دانشکده علوم و فنون فارابی.
- [15] طاهری، محمدرضا؛ تقی‌زاده، مجید، ولایت فقیه در زلزال فقه اهل بیت و دو دهه کارآمدی، ص ۱۰۹-۱۳۳